

יותר, כשהמעשה ההרסני אינו מקוטלג עוד כ'רע' חיצוני, זר ומנוכר, אלא מטופל בלקיחת אחריות על הכשל הסביבתי. מצאתי שהקריאה בספר, בימי מלחמה עקובה מדם, חידדה עוד יותר עבורי את המשמעות של החיפוש חסר הפשרות של ויניקוט להבין את ההקשרים הרחבים ביותר, שיכולים לשפוך אור על ההתנהגות האנושית, הרסנית ככול שתהיה, שנטועה עמוק בחרדות פרימיטיביות ביותר וחוויות מייסרות של חוסר אונים.

לסיום, קריאת המכתבים שופכת אור לא רק על עומק ומורכבות התיאוריה שלו, אלא גם על אישיותו המרתקת של ויניקוט, שניחן בנפש רגישה וחשופה, בהתבוננות יסודית וכנה ביותר, לצד תשוקה ודחפיות עזות, ומעל הכול – אדם אנושי דיו.

דונלד מלצר ומרתה האריס

גיל ההתבגרות:

הרצאות ומאמרים

תרגום: יעל קצבוי

עריכה מדעית והקדמה: רות וינברג

תל-אביב: תולעת ספרים, 2024, 214 עמ'.

אהוד וולפה¹

קריאה חוזרת ונשנית בתרגום לעברית של הספר "גיל ההתבגרות" מאת דונלד מלצר ומרתה האריס, העלתה בי מיגוון אסוציאציות שעל כל אחת מהן ניתן היה לכתוב סקירה מלאה. אתמקד בכמה רעיונות.

ראשית – תרגום ספר זה אודות גיל ההתבגרות הוא אירוע משמעותי בהיותו תוספת מבורכת למדף הספרים המתורגמים העשיר שמספקת לנו הוצאת "תולעת ספרים" בשנים האחרונות. אסופה כזו, העוסקת כל כולה בגיל ההתבגרות, איננה שכיחה בנושא, שהספרות המקצועית ולא כל שכן הפסיכואנליטית, אינה עשירה בו. התרגום של יעל קצבוי בהיר וקולח והעריכה הלשונית והמדעית הופכות את הקריאה בספר לזורמת ומהנה, גם אם לא קלה, הן בשל טבע החומרים הנפשיים והן בשל סגנון כתיבתם של האריס ומלצר.

הספר מאגד 17 מאמרים של דונלד מלצר ומרתה האריס, חלקם תיאורטיים, חלקם תמלוליים הרצאות או סמינרים קליניים. כמו ברבים מספרי מלצר, לחלק מהפרקים מצורף הדיון שלאחר הסמינר או ההרצאה, ובו שאלות ומחשבות שעלו מקהל המאזינים. אופן הצגת החומר מקרב את הקורא באופן אינטימי לכתוב, כמעט בבחינת תחושה של היותו נוכח בקהל.

זוהי נקודת מוצא מהותית לוויניקוט, שממנה נגזרות השלכות משמעותיות על הטכניקה שפיתח לרגרסיה לתלות, וכן לעמדתו לניהול הטיפול (management). במכתב לרוג'ר מוני-קירל מ-1952, מתומכי קליין, ויניקוט שוטח את עיקרי תפיסתו על צורך המטפל להיכשל בכשלי המטופל כדי להביא לרגע הנוכחי בהעברה את הכשל הסביבתי המקורי: "...בשלב המוקדם ביותר, שהוא השלב שאנו חייבים להגיע אליו, הכשל הינו כשל של האנליטיקאי..." (עמ' 37, ראו גם מכתב לבטי ג'וזף, עמ' 54-55). כפועל יוצר מתפיסתו לגבי תהליכי ההבשלה של היחיד באמצעות הסביבה המאפשרת, מניח ויניקוט שסוגיות הקשורות לניהול הטיפול תלויות באבחנת המטופל. לדבריו, המטופל הפסיכויטי מצוי במצב ינקותי ובחוסר אונים בסיטואציה ההעברה ולכן תלוי לחלוטין בסביבה ובמידת היענותה לצרכיו. במכתב לחנה סגל הוא מבטא תדהמה מרמיוזה שאין הבדל מהותי בין צורכי הניהול של מטופל פסיכויטי לאלה של מטופל נוירוטי: "אם באמת התכוונת לכך, אלוהים ירחם על מטפלייך הפסיכויטים. ועד שתחלימי מהשקפה זו, אני חושש שלא תתרמי תרומה מעניינת במיוחד לתיאוריה של הפסיכואנליזה" (עמ' 44).

ולסיום, "הציבור זקוק לנקמה"

הגותו של ויניקוט עוסקת רבות בעבריינות ובנטייה האנטי-סוציאלית שעומדת בבסיסה. המכתבים מעידים שפיתח פילוסופיה חיים רחבה וניסה להטמיע את שורשיה בחברה הבריטית. מעורבותו ניכרת במכתבים לעורכי העיתונים בבריטניה, כשהוא מחבר בין הלא-מודע הציבורי, המונע מקושי של האינדיבידואלים לבוא במגע עם רגשותיהם, לצורך להוקיע את הפושע ולנקום בו בשל כך: "יהיה אשר יהיה מצבו של הפושע, זקן או צעיר, שפוי או לא שפוי, זכר או נקבה, יש להביא בחשבון את החצי השני של כל פעולה אנטי-חברתית – רגשי הנקם של החברה... ואם נקמה זו לא תקבל ביטוי מדי תקופה, היא תצא החוצה בצורה מכוערת... האם לא ניתן לחנך את הציבור לראות בפושע אדם חולה?" (לעורך הטיימס, עמ' 15).

ניתן לחשוב שתפיסת עולמו נאיבית, כשהוא מציע שהחברה תעניק טיפול למי שפשע במקום ענישה. אך ויניקוט, שעבר שתי מלחמות עולם, כותב מסקנות מרחיקות אלו לאחר מלחמת העולם השנייה. ממכתבו ב-1938 לגב' נוויל צ'מברלין ניתן ללמוד כי ויניקוט נרעש מעליית הנאציזם לשלטון ומדיכוי המחשבה החופשית באמצעות כוח, וכן מהיחס ליהודים: "... מדוע ראש הממשלה אף פעם אינו מזכיר את היהודים. האם הוא מתעב אותם בסתר?... כרגע נראה שאנו שותפים בסתר לטירוף הגרמני האנטי-יהודי, ואין זה הכיוון שהיינו רוצים שמנהיגינו יובילו אותנו בו" (עמ' 4).

בתקופת המלחמה שימש ויניקוט פסיכיאטר יועץ בתוכנית לפינוי ילדים מלונדון לאזורי הכפר, ופיקח על הטיפול בנערים עבריינים. בתקופה זו המשיג את רעיונותיו על האטיולוגיה של הנטייה האנטי-חברתית. בתפיסת עולמו, יחסי הגומלין האינ-סופיים של הרסנות ונקמה יכולים לעבור איחוי טוב

¹ החברה הפסיכואנליטית בישראל.
ehud.wolpe@gmail.com

ההקדמה המקיפה שכתבה העורכת המדעית רות וינברג היא בהירה ומאירת עיניים ומהווה פרק בפני עצמו המסייע לקריאת הספר; בהקדמה – עיקרי משנתו של מלצר, ווינברג מסבירה בשפה נגישה את הרעיונות המרכזיים הכלולים בספר. כך היא תורמת להבנת התיאוריה המורכבת שלו ומאפשרת כניסה 'רכה' יותר לקריאת ולעיכול החומרים ה'קשים' והמורכבים לאלה שאינם מצויים בכתיבתו רבת הפנים. אני ממליץ לכל קורא להעמיק בהקדמה לפני הכניסה לספר עצמו, ואולי אף שנית עם סיום הקריאה בו, כדי להעשיר את החוויה.

אפתח בקטע קצר מ-"סיפור פשוט" (1), שבו מתאר עגנון את הירשל, נער מתבגר המאוהב אהבת נעורים עוצמתית ומייסרת בקרובת משפחתו הענייה בלומה, בעודו מאורס לבת האיכרים העשירה והמלומדת מינה:

"עד שלא הגיע הירשל לפרקו מצא לפניו את בלומה... הירשל מציץ ומביט בבלומה, אפילו בשעה שאינה עומדת לפניו רואה הוא אותה. צייר גדול צייר את דמות תבניתה של בלומה וקבעה בליבו של הירשל ומשם היא נראית לו בכל יופיה".

הירשל, בן יחיד, מופנם וביישן, שאולי היינו מכנים "מחובר" לרגשותיו, מוצף ברגשות סותרים – מחד, אהבתו לבלומה ורצונו למצוא את זהותו הייחודית ולבטאה בגלוי, אף כנגד עמדת הוריו, ובעיקר אמו, ומאידך, הצורך להתיישר לפי חוקי עולם המבוגרים, המסודר, המלא בצפיפות שלא ניתן לטעות בהן: להיות בורגני, נשוי בשידוך מתאים, בעל עניין עסקי לכל דבר ועניין. נושאים התפתחותיים אלה, התאהבות, צורך למצוא זהות אותנטית, והתמודדות עם צורך לתפקד כבוגר בקהילה, נמצאים ביחסי גומלין עם העולם הפנימי והפנטסיה הלא-מודעת. במקרה של הירשל, שקוע במחשבותיו הסותרות והטורדניות, ובהיעדר קבוצת חברים בני גילו להיעזר בה ("קהילת מתבגרים" כהגדרת מלצר, עמ' 10), הרי שעולמו הפנימי הופך מסוגר, כעין קלאוסטרום מבוהל ומטולטל. בספר יש חקירת מצבי הבלבול השונים שבהם מצוי המתבגר, בלבול שמאתגר את היסודות הנפשיים שנבנו בגיל הילדות, ובהיעדר עוגן מספק לטלטלה פנימית זו, המתבגר נתון בסיכון רגשי ונפשי. כך, הירשל מתבלבל עוד ועוד, עד להפיכתו למטורף ממש, לתרנגול (עם כל הסמליות שבגבריות התרנגולית, שהופכת אבסורדית ומגוחכת עד אימה).

מלצר בספרו מתייחס לקהילות השונות בהן נע המתבגר: קהילת המתבגרים, קהילת המבוגרים, הקהילה הביתית, שם הוא יכול להמשיך להיות הילד של הוריו, ועולמו הפנימי של המתבגר.

עגנון מתאר בפיוטיות את המשיכה לעולם המבוגרים מול הכמיהה הבורזמנית לשוב לעולם הילדות: "ושב הירשל לפני אמו ועיניו מרטיבות והולכות. כמה היה רחוק ממנה, לבסוף אין לו קרוב יותר ממנה. חבר היה לו בילדותו, שטעה בו לחשוב שהוא אוהבו, פעם אחת בגד בו והיה הירשל מצטער, הרגיש אמו בצער ונטלתו והחליקה לו בראשו ונשקתו על מצחו, לבסוף הסיח דעתו מחבירו ונמשך אחריה. מה שאירע להירשל בילדותו אירעו בבחרותו".

בספר שלפנינו כותב מלצר: "חשוב לזכור שהיחיד נע אחורה וקדימה ללא הרף... אחורה לעבר היותו ילד, קדימה לעבר היותו אדם בוגר לחלוטין, חזרה להיותו בעולם המתבגרים, החוצה לעבר עמדה

מבודדת, אחורה לתוך המשפחה" (עמ' 21). כלומר, היחיד נמשך לילדות ועורג לבגרות. יוצא ממשפחתו וחוזר אליה, לעתים מוקף חברים או משפחה, לעתים מיוסר בבדידותו. תפיסה כזו מקלה מעט על הבנת גיל ההתבגרות על אתגריו – למתבגר ולסביבתו – שכן היא שמה את שלב ההתבגרות כאפיוזדה בחיים שדורשת הכלה וסבלנות, שמושגת על היכולת לשאת תסכול – שוב, מצד המתבגר וסביבתו כאחד – לתקשר ולדבר או לשתוק, להגיב או להתאפק ולהמתין כשנדרש. יכולת זו לשאת תסכול היא מיסודות התיאוריה הקליניאנית ותיאורית החשיבה של ביון, הנוכחות לכל אורך הספר והשפעתן ניכרת על הכותבים: היכולת להכיל, לעכל, לומר במילים את מה שמורגש בגוף ולא עבר וורבליזציה. היכולת להכיר תודה, לראות את האחר, להזדהות מתוך אמפתיה ולשהות בתוך מורכבות. כל אלה מושגים שמוטמעים בתיאוריה ובטיפול של מלצר והאריס וארוגים במחשבתם על המתבגר, שלעתים חסר עדיין בשלות ויכולת לשהות בלא ידוע, להתאפק, לחשוב, להיות הגיוני, מוקיר תודה וכד'.

מתבקשת השאלה, האם ספר שנכתב ברובו לפני למעלה משני עשורים רלוונטי לגיל ההתבגרות בתקופה הנוכחית וספציפית בישראל. לאחרונה תקופת התפתחות זו מאתגרת אף יותר מבעבר; מגפת הקורונה, והניתוק החברתי שיצרו הסגרים, אתגרו את ההתכנסות החברתית הממשית, התכנסות בעלת משמעות מכרעת בגיל זה של קהילות המתבגרים (מתבגרים בני אותה שכבה בתיכון סיפרו בציניות אופיינית שהכירו זה את זה רק בתורים לבדיקות הקורונה);

אירועי ה-7 באוקטובר והמלחמה המתמשכת בישראל מאתגרים את דור בני העשרה ומביאים את יכולת הסיבולת שלו לקצה. ישובים שלמים פונו, בתי ספר נסגרו, קהילות מתבגרים התפזרו לכל עבר, כך שהמתבגרים עזבו את קבוצת ההשתייכות הראשונית שלהם, שלציבותה משקל רב ביצירת תחושת הביטחון והרצף בחייהם הסבוכים ממילא.

בעולם, מחאת הדור הצעיר אל מול אתגרי האקלים והכלכלה מעלה לכותרות צעירים בעלי דעה והשפעה, דוגמת גרטה טונברג. אמנים ויוצרים צעירים בגילם מושכים קהלי מעריצים בכמויות שלא נודעו בעבר. אלו שנים סוערות, מטלטלות ומעוררות חרדה, המאופיינות בריבוי אירועים במציאות הממשית, הנוספים ומעצימים את הבלבול האינהרנטי בעולמם הפנימי הסוער של המתבגרים, בלבול עליו כותבים האריס ומלצר בהרחבה בספר כמאפיין מרכזי של תקופת גיל התבגרות.

עם זאת, כפי שכותבת העורכת המדעית, ספרם של מלצר והאריס רלוונטי כיום כפי שהיה בעת שנכתב; בהמשך למסורת הקליניאנית שאליה השתייכו שני הכותבים, הרי שתפיסתם את גיל ההתבגרות איננה רק כשלב התפתחותי אלא כמרחב התפתחותי נפשי, הארוג במכלול הרצף הנפשי וההתפתחותי של הפרט. תפיסה זו מעניקה לנו יכולת התבוננות רחבה ומעמיקה

אלמלא בחלוף הזמן העולם הפך קטן יותר ויותר, באופן שהגביל עוד ועוד את תנועותיו. ככל שהעולם הפך קטן יותר, היצור הפך יותר ויותר חסר מנוחה, והרגיש שעליו איכשהו למתוח או להרחיב אותו על-ידי הפעלת כל כוחות השרירים שלו..." (עמ' 125, תרגום שלי).

מלצר מתאר את עולם העובר, לפני הולדתו, ובהמשך מתאר באופן ציורי את צאתו לעולם ואת מורכבות מערכות היחסים של הפעוט עם אמו ואת אתגר ההכרה בנפרדות, מושג שטסטיין, מחלוצות הטיפול בילדים עם אוטיזם, תרחיב ותפתח בעבודתה, במקביל לשנים שבהן מלצר כותב על הנפרדות וההדרגתיות, המתבססת אצל הילד הקטן. מלצר חשב שהנפרדות וההתמודדות עמה הן היסוד בהתפתחות הפרט, ומיסודות הקונפליקט שעמו מתמודד הפסיכואנליטיקאי באנליזה. גיל ההתבגרות – כמו הלידה, כמו היציאה לעצמאות בגיל שנתיים – הוא תקופת התמודדות עם ההכרה בפער הקיים בין התלות בהורים ובמשפחה לבין יציאה לחיים עצמאיים ונפרדים. המשיכה אחורה לילדות והכמיהה קדימה לבגרות יוצרות בנפש המתבגר סערה וטלטלה רגשית. בספר, האריס מתארת את הפעוט שנכנס לנעלי אמו ומדדה בבית כניסיון להכירה ממש, ובדמיונו עולה המתבגר הלובש זהויות, תרתי משמע, של דמויות הערצה שעמן הוא מזדהה. זהו חוט מציאת הזהות, המושך מהינקות לגיל ההתבגרות – התחנה השנייה, ואולי האחרונה, בדרך למציאת הזהות הבוגרת שתלווה את הפרט לאורך חייו.

הבסיס הנדרש להתמודדות זו מצוי ביחסי האובייקט המוקדמים, כותבת האריס, וההתפתחות המהירה והעוצמתית של גיל ההתבגרות מהווה כוח פסיכו-ביולוגי רב עוצמה, אך גם כזה שעלול להכריע בעוצמת דחפיו את הנפש שאיננה בשלה (6). הגנות מסיביות נגד הדחפים העוצמתיים עלולים לדחוף את המתבגר למיניות חושנית כפתרון לחרדות אלו או להבדיל, לתפקוד צייתי לדרישות עולם המבוגרים, בטרם עת.

הספר נפתח במאמרה של האריס, "ללמוד להכיר את עצמך". כותרת פשוטה, ועם זאת קולעת להצגת הרעיונות המרכזיים. המאמר מכיל קטעים מספרה "Your teenager". האריס כמו סוללת את הדרך, בבהירות ובביטחה לפרקים מורכבים וקשים יותר להבנה, שלה ושל מלצר. בהמשך, השילוב בין כתיבתה לכתיבתו והדיאלוג ביניהם – שעובר כחוט השני לאורך הספר, אם כזרם תת-קרקעי בין הפרקים שכתב כל אחד מהם, ואם בדיאלוג ממשי בסמינרים שבהם שותפים שניהם – כמו אורג 'ר' ו'קשה', 'נשי' ו'גברי', 'ל'אובייקט הורי משולב' טוב ומזין, שאותו מתאפשר לקורא להבין, להפנים ולהטמיע.

המקרה בו פותחת האריס את מאמרה בפרק 4 (עמ' 32 ואילך) מציג סיכום של רעיונותיה ושל מלצר, בדחיסות, הדורשת ריכוז וקריאה חוזרת ונשנית. בכתיבתה, האריס כמו פורשת לקורא את דחיסות הרעיונות, הנושאים והאתגרים המוצבים בפני המתבגר/ת, הוריו ומטפלו. הקורא עצמו

שאיננה תלויה זמן וסביבה דווקא, אלא מהווה מודל חשיבה שאותו ניתן להחיל ולהתאים לתקופות היסטוריות שונות. אף בתוך הפרט עצמו, מציג בפנינו מלצר את הפרדוקס הקיים והנוגע לקשר שבין האירועים במציאות הממשית לבין העולם הפנימי: "להזכירם, אין זו הגדרה תיאורית של קבוצת גיל, אלא תיאור מטא-פסיכולוגי של ארגון אישיות האופייני לקבוצת גיל זו, שכן מבחינה מבנית ניתן לפגוש "חביון" אצל אדם בן חמישים ו"גיל התבגרות" אצל ילד בן תשע". (עמ' 10).

כלומר, ההתייחסות לתקופת גיל ההתבגרות היא פרדוקסלית, תלויה גיל ביולוגי, תלויה אינטראקציה בין הפרט לסביבתו, אולם בה-בעת בעלת מאפיינים תוך-נפשיים שאינם דווקא תלויי גיל וסביבה.

אף ההבחנה השגורה, שבה משתמשים האריס ומלצר, בין בגירה (puberty) להתבגרות (adolescence) (הבחירה העברית בביטוי 'בגירה' מול 'התבגרות' מצוינת בעיניי) איננה תלויה בתקופה ההיסטורית שבה תופעות אלו מתרחשות והיא משמעותית. כיום נהוג לחשוב שהבגירה המינית מתחילה מוקדם מבעבר, ושהכניסה לגיל ההתבגרות מוקדמת יותר, אולם מתמשכת לגילאים מאוחרים יותר, מבחינת יציאת המתבגר לעצמאות מלאה. כך, תקופת גיל ההתבגרות 'נמתחת' לזמן התפתחותי ארוך יותר בחיי הפרט ולפיכך מצריכה יתר תשומת לב וחקירה מצד הקהילה הפסיכואנליטית.

ויניקוט (3) הגדיר זאת כתקופה בה המתבגר הוא סוכן פסיבי של תהליכי גדילה, וכי בתקופה זו אין פתרון מידי לכל בעיה, והמרפא היחיד לגיל ההתבגרות, הוא חלוף הזמן, שבסופו המתבגר הופך למבוגר, המסוגל להזדהות עם דמויות ההורים ועם החברה סביבו מבלי לאמץ פתרונות שגויים.

בספר, מלצר והאריס מציעים לקהילת המבוגרים להתאזר בסבלנות ולא להתערב יתר על המידה בנעשה בקהילת המתבגרים, ולהכיל סערות, כמו גם נטייה לעברייניות תוך שמירה על גבולות בסיסיים. אולם גיל ההתבגרות מביא לחזית חרדות ודחפים מוקדמים ועוצמתיים, כפי שכותבת קליין – מעין "התפרצות מחודשת של חרדה, שהינה כה אופיינית לילדים קטנים" (4, עמ' 101).

באחת מהרצאותיו בשנות השבעים, הציע מלצר סיפור דמיוני שכינה "סיפור הבריאה על-פי מלאני קליין", שהופיע בספרן של רומנה נגרי ומרתה האריס – "סיפור התפתחותו של הפעוט" (5). מקוצר היריעה לא אביא אותו במלואו, פתיחתו:

"הסיפור של התיאוריה הזו הולך בערך כך: היה יצור קטן שחי בעולם משלו, עולם שהיה נוח בצורה יוצאת דופן, במיוחד מכיוון שהיתה לו שם חברה טובה מאוד אליה היה מחובר חזק-חזק דרך חבל הטבור, ונראה היה שהיא מבינה אותו בצורה מושלמת. שמה היה 'שלייה'. לעולם קטן זה היו תכונות שהתאימו לו בכל היבט: היה מספיק מקום לזוז סביבו, לא היו שם חפצים חדים או מסוכנים, היתה תאורה נעימה ומעומעמת והיו קולות מעומעמים. היה טעם קל לסביבה והיה גירוי עדין לעור. העולם היה נעים כל כך עד שהוא לא היה רוצה לעזוב אותו אף פעם,

מבולבל משפע הבלבולים בהם לוקה המתבגר ומשפע הקבוצות והקהילות אליהן משתייך, משפע הפיצולים וקריאות התגר כנגד הילדות וכנגד עולם המבוגרים כאחד. התמודדותו של הקורא עם הטקסט כמו מסייעת בפרימת התסבוכת של המתבגר עצמו.

ייחודו של הספר בכך שהוא מציג את תקופת גיל ההתבגרות כארוגה במסכת חיי הפרט, וכשואבת את מקורותיה והמשכיותה מהיחסים המוקדמים והמורכבים עם האובייקט הראשוני, דרך כניסת השלישי והמשפחה המורחבת, החברה בגיל הילדות, בגיל החביון ובגיל ההתבגרות ועד למציאת הזהות כמבוגר נפרד ובעל יחסים משל עצמו עם החברה ועם האחרים. במובן זה, גיל ההתבגרות כמו 'מפרק' שוב את הישגי גיל החביון ומחזיר את המתבגר לתקופה הפרה-אדיפלית, המאופיינת בחוסר וודאות, בקושי להבחין בין פנים לחוץ, בין הדורות, בין המינים, בין טוב לרע.

הבלבול המאפיין את המתבגר מחזיר לחזית נטיות פרוורטיות אופייניות למיניות הילדית, ועימן טלטלה מינית הנובעת מההתפתחות המינית ומפרץ ההורמונים השוטף את המתבגר. מלצר מתאר כיצד הפיצול המחודש 'מוחזק' על-ידי קהילת המתבגרים, המהווה 'מיכל' להשלכות עוצמתיות ולמעשה שומרת על קהילת המתבגרים באופן שמהווה רשות חברתית משל עצמה, כזו שאל להורים להפריע לה על-ידי הדרכה. במצב המיטיב, קהילת המתבגרים מאפשרת החצנה של הבלבול והפיצול הפנימיים במסגרת של חיים קבוצתיים מכילים, ובכך מאפשרת למתבגר לצאת 'מהצד השני' של תקופה זו בריא בנפשו ולהיות חלק מקהילת הבוגרים.

תיאורי המקרה בספר מפורטים, מאלפים ועסיסיים. אביא רק דוגמה אחת לסבר את האוזן, ביחס לאופן בו מלצר והאריס עושים יחדיו 'מטעמים' מחלומות ומפירושי עומק. היכולת לפרש את הלא-מודע דרך פירוש חלומות ולאסוף את ההעברה מהפגישה, ראויים לקריאה מעמיקה וקפדנית, כמעין מדריך להאזנה פסיכואנליטית במיטבה.

בפרק 4 מתארת האריס אנליזה של נערה בת שמונה-עשרה וחצי, שהגיעה בשל אנוורקסיה, ושהיתה בכמה פגישות ייעוץ אצל מלצר, לפני תחילת האנליזה אצל האריס. האנליזה מתוארת בפירוט והדיון בין בני הזוג יצירתי ומפרה. האריס מביאה חומרי חלום מפורטים של הנערה. את אחד החלומות היא מכנה חלום "החתול המדבר" ובו "רוזמונד הלכה לחצר האחורית בביתה ושם היה חתול לבן גדול שאמר לה" "שלום רוזמונד!". דומה שרוזמונד התייחסה לכך שחתולים מדברים אליה כמובן מאליו; אבל היא היתה מוקפת בני משפחה וחברים, והם אמרו לרוזמונד בהתפעלות: "כמה את חכמה! איך הצלחת ללמד אותו לדבר?" היא הרגישה מעט ענווה ומבולבלת וניסתה לומר שאין בכך כלום". לאחר שתארה את החלום הזה, סיפרה כי באותו הלילה היה לה חלום נוסף, שאותו כינתה "המטוס": היא היתה במטוס שטס אל על מעל בניין גבוה מאוד וזה היה מרגש ביותר; היא עלתה מעלה מעלה וכמעט עברה את הגג; או אז החלה לפחד, שמא ייפול המטוס על זנבו" (עמ' 40, ההדגשות במקור).

בפירוש החלום מתמקד מלצר בבלבולים העומדים לפרוץ מנפש הנערה ונובעים מהלך רוח מאני, המסמל התרגשות מינית ויחסי מין שמתקיימים בפנטסיה גם באנליזה. רוזמונד מיוצגת בהם, הן באמצעות החתול הלבן המסמל את האם, או את שד האם כאובייקט חלקי והן באמצעות המטוס המסמל את פין האב. הנערה המבולבלת והמוצפת אינה מבינה היכן היא נמצאת; בשד או בישבן (חתול-זנב המטוס), מיהו הדובר, הפה או פי הטבעת ובעיקר – "האם הכול מתקדם לעבר אושר או לעבר אסון" (עמ' 41).

הצילילה לנבכי הלא-מודע ויחסי ההעברה מרתקת, והדיאלוג בין מלצר להאריס ולקהל מאזיניהם יצירתי ומפרה. לצד התחושה הדיקטיבית על השיח, מיד בהמשך, כשהאריס מגיבה לפירושי מלצר, הוא עונה: "איני טוען שהייתי אומר לה; זהו רק הפירוש שלי" (עמ' 43). בכך מציע מלצר תיאוריה של חשיבה ונפרדות, בבחינת – זהו הפירוש שלי, כך אני חושב ורואה את הדברים; את אדם נפרד, ביכולתך לחשוב ולפרש כרצונך.

אמירה זו נמצאת בבסיס הטיפול במתבגרים; היכולת להחזיק את העולם הפנימי ולפרש את הלא-מודע, מול המאפיין המוחצן והנוטה לפעולה של המתבגר; הכרה באחרות ובנפרדות, הידיעה שהמתבגר מאוכזב מעולם המבוגרים ובה-בעת זקוק לו להחזקה ולשמירה; החזקת המציאות המורכבת בה חי המתבגר בעולמו הפנימי והמציאותי והיכולת לבנות סביבו setting מחזיק ומאפשר בור-זמנית.

אסיים בשורותיו של ריינר מריה רילקה, מתוך "מכתבים אל משורר צעיר" (7), שאותן אני רואה כמכוונות, הן לקורא בספר זה הן למתבגר:

"אתה צעיר כל-כך, כל-כך לפני כל התחלה, והייתי רוצה לבקשך כמיטב יכולתך, אדון חביב, שתנהג אורך-רוח בדברים הלא-פתורים בתוך לבך ותנסה לאהוב את השאלות עצמן, כדרך שאוהבים חדרים נעולים או ספרים הכתובים בשפה זרה מאד. אל תתור עכשיו אחר התשובות, שאין לתתן בידך מפני שאין ביכולתך לחיותן. ומה שעומד על הפרק הוא לחיות את הכל. חיה עכשיו את השאלות. אולי אז תגיע בהדרגה, בלי להרגיש בדבר, באיזה יום רחוק, לחיות את התשובה" (עמ' 37, ההדגשים במקור).

ספרות:

- עגנון ש"י, סיפור פשוט. בתוך: כל סיפוריו של שמואל יוסף עגנון. כרך שלישי: על כפות המנעול, עמודים נ"ה-רע"ב. ירושלים ותל-אביב, שוקן, תשכ"ז.
- Winnicott D.W., Psycho-analytic explorations. Winnicott C., Shepherd R., Davis M. (Eds.). Cambridge, MA., Harvard Univ. Press, 1989.
- קליין מ. (1975). פסיכואנליזה של ילדים. תל-אביב, תולעת ספרים, 2022.
- Negri, R, and Harris, M. (2007) The Story of Infant Development. London: Karnac.
- ברנמן פ., (2018). אותנטיות במפגש הפסיכואנליטי: עבודתה של ארמה ברנמן פיק. ירושלים, כרמל, 2021.
- רילקה מר., מכתבים אל משורר צעיר. ירושלים, כרמל, 2004.